

UiT The Arctic University of Norway – 2018

Septentrio Academic Publishing

<http://septentrio.uit.no/>

Láksjohka, Tana kommune, Finnmark 2006

Septentrio Reports, number 1, 2018

DOI: <http://doi.org/10.7557/7.4313>

ISSN: 2387-4597

Licensee UiT The Arctic University of Norway

This Open Access report is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0

International License: <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

UiT Norges arktiske universitet

Sentralbord: 77 54 40 00 postmottak@uit.no

N-9037 Tromsø

Faks: 77 64 49 00

www.uit.no

Láksjohka, Deatnu g./Tana k., Finnmark: Rapport fra utgravning 14.-25.08.2006

v/Marianne Skandfer (prosjektleder)

I forbindelse med post-doktorprosjektet ”Oppkomsten av samisk etnisitet sett i lys av innlandets økte betydning, 2300 f.Kr. – 300 e.Kr.” har det somrene 2004 og 2006 vært foretatt kulturminneregistreringer med påfølgende utgravninger av utvalgte lokaliteter i indre Finnmark. Feltarbeidet i Láksjohka i 2006 foregikk i perioden 14. – 25.08., og bestod av prøvestikking, utgravning og registrering. Dr.art. Marianne Skandfer var prosjektleder for feltarbeidet. Dr-gradsstipendiat Ingrid Sommerseth var feltleder for utgravningen. I tillegg deltok arkeologistudentene Thor-Andreas Basso, Mari Strifeldt Arntzen, Ulrike Töpfer og Mattis Danielsen.

Bakgrunn

Arkeologer har utpekt de siste ca. 1000- 1500 årene før Kristi fødsel som tidsrommet da grunnlaget ble lagt for samisk etnisitet. Perioden markerer et skifte i bosetting, ressursutnyttelse, redskapsbruk og handelskontakter (Hansen og Olsen 2004). Det tilgjengelige arkeologiske materialet vitner om til dels omfattende samfunnsmessige endringer. Diskusjonen om tilkomst og opprettholdelse av samisk etnisitet før år 0 er likevel preget av manglende empirisk kunnskap og av begrenset forståelse av flere av de sentrale prosessene som leder opp til etnisk identitet. Nordnorsk arkeologi har nesten utelukkende vært rettet inn mot fortidig bruk av kystområdene. Det er likevel nettopp intensivt bruk av innlandsområdene som synes å kjennetegne perioden fra ca. 2300 f.kr. i Finnmark. Den markerte bruken av innlandsområdene står i kontrast til materialet fra tidligere perioder. Den arkeologiske empirien vitner om at kulturminner og funn i innlandet har stor utsagnskraft om hvilke prosesser fangstgruppene i Finnmark gikk gjennom i de siste drøyt to tusen årene før Kristus, prosesser en dermed må anta at inngikk i fremveksten av samisk etnisitet.

Gjennom prosjektet settes det fokus på hva den nye aktiviteten i innlandet kan fortelle om prosessene som medførte en samisk identitet som ledd i en etnisk differensiering. Prosjektets hovedproblemstilling er hvorfor, hvordan og når samisk etnisitet ble etablert som en relevant, sosio-kulturell kategori på Nordkalotten. Sosial identitet og selvforståelse artikuleres blant annet gjennom materiell kultur. Flere materielle uttrykk, som opprettholdes som særlige samiske idiomer gjennom mange hundre år, kommer til i det arkeologiske materialet i Finnmark i løpet av de siste to tusen årene f.Kr. De materielle uttrykkene som etableres mellom ca. 1500 f.kr. og 300 e.kr. blir meningsbærende som uttrykk for kulturell egenart, men under hvilke forhold er de skapt, og hvordan virket de meningsdannende tilbake på den sosiale konteksten de kom til innenfor?

Marianne Skandfer (post-doktorstipendiat)

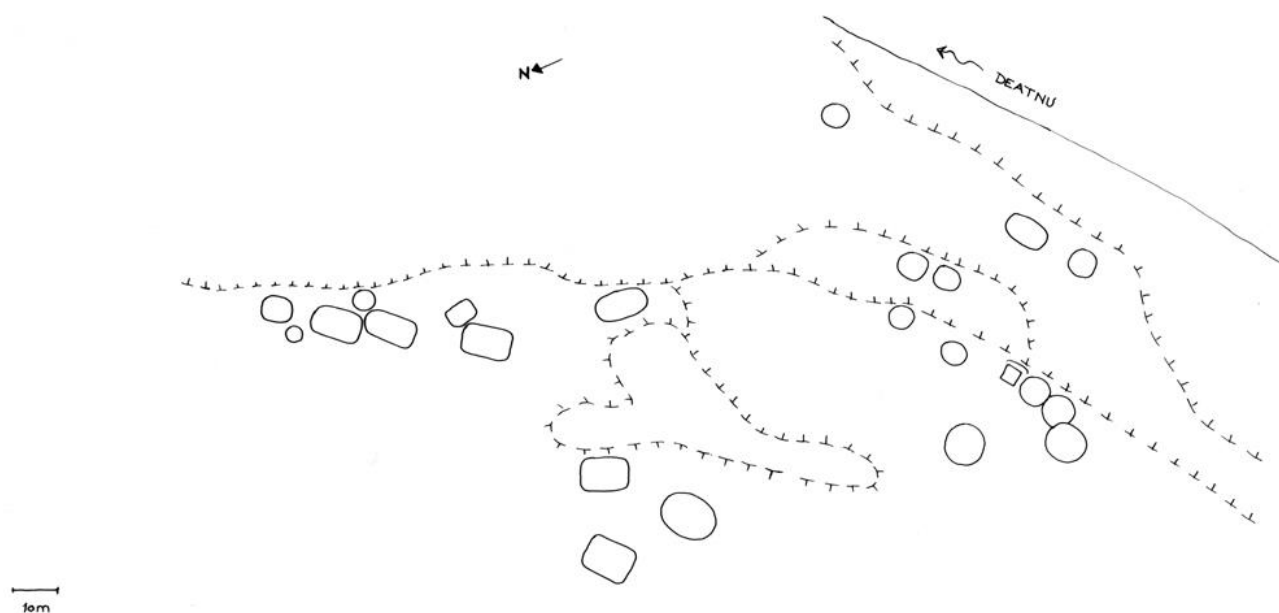
Institutt for arkeologi (IAR), Det samfunnsvitenskapelige fakultet (SVF)

Universitetet i Tromsø, N-9037 Tromsø, telefon 77 64 40 00 / 77 64 63 00, telefax 77 64 52 50, epost:skandfer@sv.uit.no

Prosjektet tar utgangspunkt i empiri i tradisjonelle samiske områder i Indre Finnmark, områder som i liten grad er systematisk kartlagt m.h.t. kulturminner, og som i forsvinnende liten grad har vært gjenstand for forskningsbaserte, arkeologiske undersøkelser. Det pågående post-doktorprosjektet legger vekt på å identifisere strukturer og lokaliteter fra perioden ca. 2300 f.Kr. – 300 e.Kr, arkeologiske kategorier som hittil har vært lite kjent og påaktet. Prosjektet bygger i hovedsak på tre typer empiri: 1) boplasser, i første rekke tufter og omkringliggende strukturer, 2) gjenstandsfunn 3) 14C-dateringer. I prosjektet fokuseres det på systematisk registrering i utvalgte områder, prøvestikking og dateringer, utgravning av utvalgte strukturer, samt jord- og pollenanalyser.

Lokaliteten Láksjohka

På nordsiden av Láksjohka, like ved munningen ut i Deatnu/Tanaelva, er det flere godt markerte elveterrasser. Terrassene følger ikke jevnt langs elva, men danner snarere kortere og lengre ”hyller” på ulike nivå i terrenget. Omkring 50-m-koten flater terrenget ut. Området er ganske åpent, og vegetasjonen er preget av tidligere sauebeiting: høyt gress, en del einer og lav bjørkeskog dominerer. På noen tørrere rygger i landskapet er det lyngvegetasjon. Mellom Deanu/Tanaelva og vegen ligger det to felt med tufter på delvis godt markerte elveterrasser, 3-8 m over elva, 43-50 m.o.h. Innimellom feltene er det etablert to hytter med tilhørende uthus og utedo, og det er et gammelt jorde i bakkant av det sørligste feltet, felt 01155. Feltene ble delvis registrert omkring 1980 og ble nyregistrert i forbindelse med årets feltarbeid. Registreringsrapport med ytterligere detaljer, kartfesting og bilder sendes separat til Sametingets miljø- og kulturvern avdeling for innlegging i Askeladden.

Tuftefeltene 01154 og 01155 ved Láksjohka

Felt 01154

Det er tidligere registrert fem store rektangulære, nedgravde tufter ”av yngre steinalderkarakter” som ligger litt ujevnt plassert langs kanten av den øverste elveterrassen, omkring 8-9 m over elva, ca. 50 -51 m.o.h. I tillegg var to små, runde

nedgravninger/forsenkninger mellom de rektangulære tuftene registrert som "tvilsomme tufter". Ved nyregistreringen i 2006 ble ytterligere tre store, nedgravde tufter registrert lenger inn (V) på terrassen, opp mot vegen. Det ble også registrert ytterligere en liten, lite synlig rund tuft innimellom de store tuftene lengst fram på terrassen. De store tuftene varierer i størrelse fra tre til åtte m lange og tre til fire m brede, indre mål, og de er mellom 0,4 og 0,65 m dype. De minner om de "Gressbakken"-lignende tuftene som er kjent bl.a. fra flere lokaliteter i Pasvik og som nå er datert til omkring 2100 – 1300 f.Kr. og 300 f.Kr. – 300 e.Kr. (Skandfer og Bruun i trykken). I 2004 ble det tatt prøvestikk i "tuft 5", men dateringen ga "Yngre enn AD 1660" og viste dermed til innblanding av moderne materiale.

I 2006 ble "tuft 5" tilnærmet totalgravd. Det ble tatt en 1 m² prøverute midt i "tuft 3". Dessuten ble det åpnet to 1 m² prøveruter mellom "tuft 3" og "tuft 5", samt en 0,5 m² prøverute i den ene sirkulære, vage, mulige tuftestrukturen lengst N i feltet.

Tuft 5

Tuft 5 før utgravning (mot S)

Tuft 5 ligger lengst S i feltet, på en liten terrasse med en bratt kant ned mot Deanu/Tanaelva i Ø. Terrassen er bevokst med gress- og lyngtorv, samt et tett kratt av 8-10 år gammel småbjørk. Tufta framstår på overflaten som en oval forsenkning, ca. 7x3 m, inntil 0,4 m dyp, med en liten voll i forkant i Ø. Tufta er dekket med tykk lyngtorv med enkelte spredte einer og ett par småbjørker. Flere større bjørker står på haugen som tufta er gravd inntil i V. Tufta er orientert N – S. Det ble åpnet 30 m², noe som dekket tilnærmet hele gulvarealet samt deler av veggvollene mot N og Ø.

Følgende lag ble skilt ut under utgravningen:

Lagfølge i gulvarealet

Torv: 3-4 cm fast lyngtorv

Lag 1: 2-5 cm lys gulgrå - grårosa sand, i toppen enkelte feite askeflekker og torvlinser

omkring bjørke- og einerøttene

Lag 2: 3-5 cm gulgrå - grårosa marmorert sand. Fortsettelse av lag 1

Lag 3: lys gulgrå steril elvesand, bunnen av tufta

Lagfølge i vegg

Torv: 5-8 cm fast lyngtorv

Lag 1: 2-8 cm jevnt gulorange sand, oppkastet masse fra tufta over veggvollene

Lag 2-3: Tynt mineralsandsjikt (gammel markoverflate) over gulorange sand som hviler rett på den lys grå, sterile elvesanden, som tufta er gravd ned i

Profilen viste at lag 1 bare er toppen av et ensartet marmorert lag som også omfatter lag 2. Laget kalles heretter lag 1/2.

Beskrivelse/drøfting av stratigrafi og funn

Like under og delvis inngrodd i torvlaget var det en stor mengde reinbein SØ i feltet. Beina var sterkt spaltet, og var deponert der i relativt ny tid. Øverst i lag 1 i S-delen av tufta fant vi flere yngre gjenstander som var blitt kastet: glass og messingdeler til en parafinlampe, tykkere glass og en liten jernspatel/meisel samt en del større trekullbiter og trekullflekker. Dateringen fra 2004 viser til denne sene fasen med avfallsdeponering. Under laget med nyere innblanding fortsatte laget med marmorert gulgrå-grårosa sand. Profilen viser at lag 1 og 2 over gulvet i tufta er samme lag, et 5-10 cm tykt, marmorert gulgrått-grårosa sandlag. Laget hvilte rett på et lyst gulgrått lag med urørt elvesand. I bunnen av det marmorerte laget og i overgangen til lag 3 fant vi enkelte spredte avslag i lys kvarts og kvartsitt, og ett i grønn skifer. I veggskråningen mot NV, ned i lag 3, ble det observert et mulig stolpehull etter en svakt skråstilt, 13-15 cm diameter tykk (takbærende?) stolpe. I veggvollen mot Ø ble det observert et tilsvarende men noe mindre mulig stolpehull, ca. 8 cm i diameter. Det marmorerte sandlaget (lag1/2) tolkes som restene etter et torvtak, der sandrester i torvlinsene har dannet det marmorerte mønsteret. Det ble følgelig ikke konstatert noe egentlig bosettingslag/kulturlag i tufta.

Topp, lag 3

Det var ingen konstruksjoner i form av steinsatt ildsted, ildstedsgrop eller bål plass/brent sand i tufta. Det var heller ingen større trekullkonsentrasjoner, men derimot et antall små trekullflekker som det ble tatt prøver av til datering. Disse lå spredt rundt i tufta, de fleste i overgangen mellom lag 1/2 og 3. Det var ingen konsentrasjon av trekullflekker i sentrum av tufta, slik en kunne forventet om det hadde vært et ildsted på gulvet i huskonstruksjonen. Flere små trekullflekker var i stedet konsentrert til veggvollen i 102-103x/98y. Ved graving av profilen langs midtaksen av huset (100y) ble det observert en rekke små, runde/ovale, ca 8 cm i diameter, grå sandflekker i den ellers gulrøde sanden i lag 2/3, et avgrenset område nord for tuftas midtpunkt (ca. 101x). Flekkene ble ikke dokumentert da de ble antatt å representere naturlige skiftninger i sanden. I ettertid har jeg imidlertid kommet til å tenke på at flekkene kan representere fordypninger etter en samling små rullesteiner som har blitt fjernet. Det er ikke steiner på terrassen der husene ligger, så det kan ha vært sett på som en knapphetsressurs, helt lokalt på boplassen.

Den urørte elvesanden utgjør grensen for husets nedgravning og danner dermed gulvnivået. Veggene framstod som ca. 15 cm dype, skrå nedgravninger i den naturlige markoverflaten. Denne fant vi som en lys grå "brem" av mineralsk sand omkring nedgravningen i N, Ø og S. Homogen, gulorange sand fra gulvarealet var gravd opp og lagt over markoverflaten i det som nå framstod som et 2-18 cm tykt sandlag i en utflytende voll. Denne sanden hadde glidd noe inn over gulvarealet.

Tufta var vanskelig å grave, fordi den verken hadde noe (tydelig) bosettingslag eller klare konstruksjonsdetaljer som kunne hjelpe oss til å bestemme når vi var nede på gulvnivået. All massen bestod av fin elvesand med små variasjoner i fargevalører. Vi valgte derfor å grave oss 20 cm ned i det antatte gulvlaget, lag 3, i deler av tufta. Gravningene avdekket lys gul grå elvesand med smale grå striper, avsatt som bunnsedimenter den gang elva stod høyere. Denne siste delen av undersøkelsen bekreftet at lag 3 var gulvnivået i tufta.

Huset framstår dermed uten kulturlag etter bosetting, og i praksis uten funn som forteller om bruk. Det kan se ut til at huset enten ikke ble tatt i bruk, eller i hvert fall at bruken var av en slik (kortvarig) karakter at den ikke ha satt spor. Huset står dermed i en særstilling, da alle tidligere undersøkte hus av lignende størrelse og form åpenbart har vært brukt som bolig, til dels over lang tid (Schanche 1994).

Tuft 3

Tuft 3 på overflaten (mot NNØ)

Tuft 3 ligger 14 meter NNV for Tuft 5. Den framstår på overflaten som en 8x4 m stor, klart rektangulær forsenkning, inntil 0,5 m dyp og med tydelig avgrensning. Tufta er orientert NNV-SSØ. Det ble åpnet en 1 m² stor prøverute midt i tufta. Prøveruta er lagt inn i koordinatsystemet for tuft 5, med koordinatene 125,90-126,90x/106,5-107,5y.

Under torvlaget kom det fram et lyst sandlag med et trekullspettet område og toppen av noen få skjørbrante steiner (lag 1). I laget under, lag 2, var det mer skjørbrant stein i en konsentrasjon, avgrensede trekullflekker og noen avslag i kvarts, kvartsitt og rød skifer. Dette er åpenbart bosettingslaget i tufta, 2-5 cm tykt. I lag 3 under var det noen små, skjørbrante steiner (kokstein) og noen avslag. Dette var gulvlaget, bare 5-10 cm under den naturlige overflaten. Gulvet bestod av gulbrun elvesand med mørkere flekker etter varmpåvirkning.

Prøverute i Tuft 3: lag 1 (mot S), lag 2 (mot N) og lag 3 (mot S)

Prøverute 1 mellom Tuft 3 og Tuft 5

(114,5-115,5x/ 100-101y) I den 1 m² store prøveruten 10 m N for kanten av utgravningsfeltet i tuft 5 langs 100y-aksen var det vanlig podsollprofil. I det 7-15 cm tykke, grågule sandlaget, lag 1, var det enkelte små flekker med trekullstøv rett under torva. Laget under bestod av rødbrun sand.

Prøverute 2 mellom Tuft 3 og Tuft 5

(125,90-126,90x/100-101y) I den 1 m² store prøveruten 12,40 m N for Prøverute 1 langs 100y-aksen var det en mer sammensatt stratigrafi. Rett under torva var det et 6-16 cm tykt lag av gulbrun, fet sand. Laget var delvis dekket av et tynt sjikt av aske og trekullstøv. Det

var enkelte små, skjørbrønte steiner og et kvartsavslag i laget. Under dette lå det et 2-6 cm tykt lag av gulgrå sand. Her var det flere små, skjørbrønte steiner i en mulig konsentrasjon, flekker av trekull, samt et avslag og to biter med porselen. I lag 3 under, et 12-24 cm tykt lag av gul sand, var det nesten steinfritt og ingen funn. I overgangen til det sterile sandlaget lag 4 var det to kvartsavslag.

Prøverute 4

Prøverute 4 i den vage, sirkulære forsøknings lengst N i feltet viste også en vanlig podsollprofil, men med en ca 1 cm tykk, skrånende svart stripe/linje (trekull/gammel markoverflate?) som kom fram i profilen som en mulig markering av en forsøkning/nedgravning. Den har i så fall vært liten: bare ca. 30 cm dyp og 50 cm vid. Den mulige forsøknings korresponderer til en mulig sirkulær avgrensning av et mørkere brunt sandlag mot et lysere gult rett under torva (topp av lag 1). Det er uvisst om dette dreier seg om en menneskeskapt konstruksjon, men også her ble det funnet to kvartsavslag.

Avslagene i prøverutene vitner om spredt aktivitet omkring på boplassen. Det ble ikke påvist huggeplasser eller andre aktivitetsområder utenfor tuftene.

Felt 01155

Det ble omkring 1980 ØK-registrert 10 tufter av ulike typer i dette feltet. Ni av tuftene antas å være fra yngre steinalder, mens den siste anses å være en gammetuft av nyere dato. Ved nyregistreringen i 2006 ble det observert 12 gammetufter av noe ulik størrelse og form. Seks av tuftene ligger langs kanten av den øverste terrassen, ca. 48 m.o.h. og ca. 8 m over elva. På en liten "mellomterrasse" nedenfor denne markerte terrassen ligger 2 tilsvarende tufter. Stien ned til hytta går gjennom tuftfeltet; tvers over fornminne 2 og mellom de to tydeligste tuftene på "mellomterrassen" nedenfor. De fire tuftene lengst mot N er små (5-6 m i diameter ytre mål), runde eller rundovale, og tydelig nedgravd i terrenget. Noen har voll omkring, andre ikke. De framstår som "steinaldertufter" på overflaten. Tuftene videre S-over den øverste terrassen er åpenbart yngre. Det er større, runde *beallje*-gammetufter (8-12 m i diameter). I ett tilfelle ligger en av tuftene delvis over en annen, noe som viser at det har vært flere bosettingsfaser her. Den yngste tufta i feltet er synlig på markoverflaten som en delvis sammenrast jordkjeller (3x3 m, 0,7 m dyp). På nederste terrasse ved elva, på begge sider av hytta på gnr.10/61, ligger det store, ovale gammetufter med tydelige voller, ca. 8-10 x 3-4 m. Gammetuftene representerer bosetting over lang tid, kanskje fra 1400-tallet og opp til tidlig på 1900-tallet.

Det ble åpnet en prøverute på 1 m² midt i stien over fornminne 2 - en av de nedgravde tuftene av "steinalderkarakter". Under et 2-4 cm tynt torvlag var det et 2 cm tykt brunlig opprenskningslag med sand, aske og torvlinser. Under der et 5 cm tykt grått sandlag, fett og fortsatt med spredte trekullfliser, røtter og aske. Deretter et spettet rødbrunt sandlag flekkvis iblandet grå leire/aske. Under dette laget var det rødbrun aurdelle. Prøvestykket var totalt 10-20 cm dypt. Det ble ikke funnet avslag eller redskap fra steinbrukende tid, og heller ikke ildstedsteiner eller andre konstruksjonselementer, men derimot to sjikt med trekull, aske og litt rustent jern. Undersøkelsen viste at tufta - til tross for sin morfologiske likhet med steinaldertufter - er fra nyere tid. Undersøkelsen bekrefter dermed dateringen av trekull fra et mindre prøvestikk i 2004, som anga alderen "yngre enn AD 1660".

Prøverute i fornminne 2, felt 01155

Samtlige felt og prøveruter ble lagt tilbake og overflaten rekonstruert.

Befaringer i nærområdet

I tillegg til utgravningene ved Láksjohka ble det foretatt registrering av fangstgropanlegg ved Guornesnjargguoika og befarings av et lignende anlegg ved Buollángoika. Registreringsrapport og kartfesting sendes Sametinget for innlegging i Askeladden.

Litteratur

- Hansen, Lars-Ivar og Olsen, Bjørnar 2004: *Samenes historie fram til 1750*. Cappelen akademisk forlag, Oslo
- Schanche, Kjersti 1994: *Gressbakkentuftene i Varanger*. Upublisert dr.art.-avhandling i arkeologi, Universitetet i Tromsø
- Skandfer, Marianne og Bruun, Inga M. 2006: De eldste husene i Pasvik. *Varanger årbok 2006*